

З ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕМІНУТИВНИХ СУФІКСІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Руда Наталя Вікторівна

канд. філол. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню виникнення та розвитку основних демінутивних суфіксів у словотвірній системі сучасної англійської мови. Також подається коротка характеристика продуктивності, семантики та функцій основних демінутивних суфіксів сучасної англійської мови.

Ключові слова: категорія демінутивності; демінутив; демінутивний суфікс; оцінно-емоційне значення; діакронія.

Антропоцентричний підхід до вербальної експлікації емоцій та оцінок у мовах світу дозволяє по-новому поглянути на властивості й характеристики мовних одиниць у їх оцінно-емоційній функції. Адже якщо думки, згідно з прийнятою багатьма вченими гіпотезою про всезагальність людського мислення, можна звести до універсальної логіко-понятійної бази людства [Вежбицкая 1999, 29], то вираження почуттів, емоцій є тією сферою, де найчіткіше виявляються особливості і специфіка світобачення та менталітету кожного народу.

Про національну специфіку оцінно-емоційної лексики йдеться в багатьох дослідженнях у рамках антрополінгвістики. Ще В. фон Гумбольдт писав, що „на мову впливає те, якого типу почуття або характерні для певного народу загалом, або супроводжували його на ранніх етапах існування” [Гумбольдт 1985, 379]. Специфіка оцінно-емоційної лексики проявляється у тому, що в лексичному значенні цих одиниць знаходить відображення не тільки об'єктивний світ, а й усі кваліфікативно-оцінні сфери людини. Коли йде мова про оцінку, то в „картині світу” на перший план виступає людський фактор. Значення оцінки значно зростає, коли вона стосується світу людей чи подій, що пов'язані з людьми [Бижкенова 2004, 90].

У тих мовах, де одним із основних рівнів здійснення оцінно-емоційної категоризації є словотвірний, до найважливіших засобів вираження емоцій та оцінки належать демінутивні утворення. У нашій роботі ми будемо дотримуватися розуміння демінутивів як похідних суфіксальних утворень зі значенням зменшеного розміру, ослабленого вияву ознаки чи дії, яке може супроводжуватися певними оцінно-емоційними або експресивними семами. Також ми вважаємо демінутивами такі утворення, які, хоч і не виражають безпосередньо значення зменшеного розміру, ослабленого вияву ознаки чи дії, проте утворені за допомогою демінутивних суфіксів і мають оцінно-емоційну або експресивну семантику.

Об'єктом нашого дослідження є система демінутивних суфіксів англійської мови, а **предметом** – історія її формування та розвитку. **Мета** дослідження полягає в описі виникнення та розвитку основних демінутивних суфіксів у словотвірній системі сучасної англійської мови, а також короткій характеристиці їх

продуктивності, семантики та функцій. **Актуальність** дослідження зумовлюється тим, що для вивчення синхронного функціонування будь-якої мовної одиниці, зокрема афікса, вартим уваги є питання констатації діахронічних даних про її появу у мові. Діахронічний аспект є важливим для нашого дослідження, адже інформація про джерело, час виникнення демінутивних словотвірних елементів у англійській мові, характер їхнього функціонування в процесі мовного розвитку суттєво допомагає при визначенні місця похідних утворень у системі цієї мови та їхнього значення в мовному узусі мовців. Окрім того, актуальність і **новизна дослідження** зумовлюються недостатністю вивчення репрезентації категорії демінутивності в англійській мові.

Однією з особливостей англійської суфіксальної системи є порівняно невелика кількість демінутивних суфіксів, що з формального боку пояснюється насамперед її виразним аналітизмом з переважно одноморфемною будовою типового слова. Найпоширенішими англійськими суфіксами, які експлікують категорію демінутивності, є такі: *-ling* (e.g. *duckling* – каченя, *-ette/-et* (e.g. *kitchenette* – кухонька), *-kin* (e.g. *mannkin* – карлик), *-ey/-ie/-y* (e.g. *birdie* – нмашечка), *-let* (e.g. *booklet* – книжечка, брошура). Ще можна відзначити суфікси *-ock* (e.g. *bullock* – бичок), *-rel* (e.g. *pickerel* – щучка, щученя), *-ee* (e.g. *bootee* – черевичок), *-en* (e.g. *chicken* – курчатко), *-cule/-ule* (e.g. *globule* – кулька), але ці останні є набагато менш продуктивними і вживаються досить рідко. Незважаючи на малочисельність та малопродуктивність, англійські демінутивні суфікси характеризуються такою універсальною ознакою як полісемантичність – окрім вираження значення об'єктивної зменшеності вони здатні й до позитивного чи негативного оцінно-емоційного та/або експресивного маркування. Більше того – саме вираження оцінно-емоційного ставлення є визначальною ознакою англійських демінутивних суфіксів, адже для вираження об'єктивної малості використовуються, як правило, прикметниково-іменникові сполуки (e.g. *small park*, *little girl*). Дослідження І. В. Арнольд засвідчують і такий досить цікавий факт, що англійська мова володіє розвиненою системою суфіксів суб'єктивної оцінки взагалі (звичайно, в межах, дозволених типом її структури), проте її особливість у тому, що кількість суфіксів, які виражають негативну оцінку набагато перевищує кількість суфіксів із позитивним значенням [Arnold 1986, 97] – цю тенденцію ми простежили і в демінутивному словотворенні.

Існує дві основні теорії щодо появи демінутивних суфіксів у англійській мові. В роботах Я. Грімма, О.С. Кубрякової та ін. визнається спільногерманське походження суфіксів суб'єктивної оцінки і вказується, що тенденція до вираження поняття малості за допомогою суфіксів історично закладена у всіх германських мовах. Згідно з дослідженнями Ф. Вреде, А. Польцина та ін., походження демінутивних суфіксів виводиться не зі спільногерманської основи, а пояснюється впливом інших мов [Буряковская 2009, 248]. Наш аналіз показує, що обидві теорії щодо появи демінутивних суфіксів в англійській мові мають раціональне зерно: частина їх перейшла у словотвірну систему сучасної англійської мови з раніших

періодів її розвитку (староанглійської (Old English) та середньоанглійської (Middle English)), і ці суфікси дійсно є спільними для всіх чи більшості германських мов, інша ж частина була запозичена з інших близько- чи неблизькоспоріднених мов.

Так, суфікс *-cule/-ule* запозичений англійською мовою з латини, більшість слів, утворених за його допомогою, належить до різних галузей сучасної наукової термінології (e.g. *spherule* – маленький об'єкт сферичної форми, *pilule* – дрібна пігулка). Ймовірно також, що значна кількість слів із суфіксом *-cule/-ule* запозичена з латинської мови уже сформованими демінутивами, а на англійському мовному ґрунті відбулася лише спеціалізація їхнього значення (e.g. *animalcule* – мікроскопічна істота (мікроб, бацила, бактерія), *opuscule* – невеликий музичний твір). У латинській мові суфікс *-cule/-ule* активно використовувався для творення демінутивних похідних як зі значенням об'єктивної малості, так і з різноманітними оцінно-емоційними семами, про високу ж продуктивність або емоційні конотації цього суфікса на англійському мовному ґрунті говорити не доводиться.

Суфікс *-ey/-ie/-y* був запозичений у середньоанглійський період із шотландської мови [The New Penguin... 2000, 1631]. Цей суфікс, як правило, реалізує яскраво виражену сему суб'єктивної позитивної оцінки, часто нівелюючи при цьому значення об'єктивної зменшеності. Зазвичай *-ey/-ie/-y* приєднується до основ власних імен, виконуючи прагматичні функції (e.g. *Billy*, *Eddie*, *Johnny*, *Maggie*), чи утворює емоційно марковані похідні на позначення тварин (e.g. *doggy* – собачка, *piggy* – поросятко) або близьких людей (e.g. *mummy* – мамуся, *auntie* – тітонька, *sonny* – синочок). Крім того, цей суфікс досить успішно вживається у так званій „мові няньок”, де використовується для творення назв об'єктів, пов'язаних із життям дітей (e.g. *cardie* – кофтинка, *cookie* – печиво). У таких випадках семи малості та емоційної оцінки є рівноправними в структурі значення демінутивів, адже, як правило, мова йде про маленькі дитячі речі, і мовлення спрямоване до дітей, що й викликає у мовця позитивні емоції. Р. Г. Зятковська зауважує, що в цій функції синонімічним до суфікса *-ey/-ie/-y* є досить малопродуктивний і обмежений використанням у спілкуванні з дітьми суфікс *-ee* (e.g. *bootie* – черевички, *shirtee* – сорочечка, *coatee* – пальтечко) [Зятковская 1971, 86].

Варто відзначити, що за останній час у семантиці суфікса *-ey/-ie/-y* з'явився ще один емоційно-прагматичний компонент, який передбачає вживання похідного в ситуаціях неформального спілкування з метою принизити когось або зіронізувати. Вважається, що це нове значення у суфікса *-ey/-ie/-y* з'явилося після того, як Дж. Буша старшого назвали *preppie* (випускник приватної школи, де в США навчаються діти еліти, і де царюють свої порядки та закони) [Сикорская 2005, 69]. На нашу думку, висока продуктивність суфікса *-ey/-ie/-y* у творенні слів із подібною семантикою (e.g. *kiltie* – про шотландця, *foodie* – про людину, яка любить поїсти, *clippie* – про кондуктора, *groupie* – про фанатичну шанувальницю певного музичного гурту) може призвести до поступового розділення суфікса *-ey/-ie/-y* на два окремі омонімічні форманти – зі значенням зменшеності та зі значенням емоційної оцінки, адже в останньому випадку міноративне значення відсутнє повністю.

Суфікс *-ette/-et*, як яскраво засвідчує його звукова форма, запозичений із французької мови у середньоанглійський період [Grzebienowski 1962, 152; The New Penguin... 2000, 477]. Цей суфікс може виражати значення об'єктивно маленького розміру (e.g. *leaderette* – коротка замітка в газету, *pianette* – маленьке піаніно), а іноді реалізує і зменшувально-пестливі конотації (e.g. *lionet* – левеня, *floweret* – квіточка, *midget* – комахинка). І. В. Арнольд зазначає, що, крім вираження гіпокористичного значення, суфікс *-ette/-et* виконує й своєрідну естетичну функцію, надаючи слову певної вишуканості та новизни [Arnold 1986, 97] (e.g. *novelette* – новела, *rosette* – трояндочка, розетка). На ґрунті англійської мови від запозиченого суфікса *-ette/-et* виділився омонімічний формант, за допомогою якого утворюються назви осіб жіночої статі за певною ознакою і з одночасною реалізацією семи жартівливого, іронічного або й зневажливого ставлення [The New Penguin... 2000, 130]. Походження останнього саме від демінутивного суфікса пояснюється, на нашу думку, наявністю імплікативної семи малості в його значенні, адже назви, які утворює суфікс *-ette*, стосуються юних дівчаток або молодих жінок (e.g. *bimbette* – молода утриманка підстаркуватого багатія, *majorette* – дівчинка-учасниця воєнного параду).

Суфікс *-kin* вважається запозиченим у середньоанглійський період із датської або німецької мови [Уланова 2006, 770] (пор. німецький демінутивний суфікс *-chen*). Цей суфікс був високо продуктивним аж до 17 ст., проте з часом звузив свої словотвірні функції. Особливість цього суфікса, порівняно з іншими демінутивними суфіксами англійської мови, полягає в тому, що основною семою, яку він реалізує, є сема об'єктивної зменшеності (e.g. *lambkin* – ягнятко, *rannikin* – тарілочка, *manikin* – карлик, манекен). Суфікс *-kin* не досить продуктивний, порівняно з перерахованими вище; запозичений, імовірно, як виключно демінутивний, він не змінив своєї спеціалізації, а похідні, утворені за його допомогою, можуть отримувати емоційні конотації під впливом семантики основи, в специфічному контексті, або внаслідок метафоризації (e.g. *bumpkin* – мужлай, *wifekin* – дружинонька, *lambkin* – ягняточко (про дитину)).

Суфікс *-ling* був запозичений ще староанглійською мовою з якоїсь із інших германських мов і, за свідченням Т. Гжебенівського, на ранніх етапах свого функціонування використовувався для творення назв молодих тварин або рослин (e.g. *gosling* – гусеня, *sapling* – молоде деревце), але з часом втратив свою продуктивність у відтворенні такої семантики і вже в сучасній англійській мові спеціалізується на творенні назв осіб із негативними конотаціями (e.g. *princeling* – князьок, *wiseling* – мудрагелік) [Grzebienowski 1962, 141].

За даними Г. Марчанда, поява значення зневаги та презирства в семантиці суфікса *-ling* датується XVI ст., коли з цим суфіксом почали утворюватися деривати від основ, що позначають людину, але саме на сучасному етапі розвитку англійської мови негативні конотації стали узуальними і фіксуються в словниках [цит. за Гималетдинова 2006, 65-66]. Ми не можемо погодитися з думкою про функціональну „перекваліфікацію” *-ling* і його занепад як демінутивного суфікса.

У цьому випадку важливо пам'ятати про таке явище, як омонімія суфіксів. В англійській мові суфікс *-ling*, який має значення зменшеності є омонімічним суфіксом *-ling*, що використовується для творення назв дорослих осіб за специфічною ознакою: *hireling* – найманий робітник, *underling* – підлеглий, *prouding* – пихата людина, але часто значення останнього супроводжується негативними конотаціями. На нашу думку, значення негативної оцінки останній суфікс отримує внаслідок омонімічності із власне демінутивним суфіксом *-ling*: він мовби запозичує сему малості, але оскільки його основна функція – позначати особу, то в таких випадках сема малості трансформується в сему негативної оцінки.

Суфікс *-let* не є варіантом суфікса *-ette/-et*, хоча він також запозичений із французької мови в середньоанглійський період. Демінутиви, утворені за допомогою суфікса *-let*, як правило, тяжіють до розмовної сфери вживання, реалізуючи значення емоційної зменшеності [Царев 1984, 214] (e.g. *cloudlet* – хмаринка, *chainlet* – ланцюжок, *leaflet* – листочок). Про те, що цей суфікс частіше використовується в розмовному мовленні свідчить відсутність у словниках англійської мови більшості демінутивів, утворених за його допомогою. Демінутивний суфікс *-let* має омонімічний формант, який використовується для утворення назв біжутерії, що носить на частинах тіла, назви яких слугують твірними основами для похідних з *-let* (e.g. *armlet* – браслет на руку вище ліктя, *anklet* – браслет на ногу, *necklet* – намисто на шию).

Щодо решти суфіксів, то слід відзначити той факт, що вони малопродуктивні і є, так би мовити, рудиментами староанглійських суфіксів: *-ock* (e.g. *hillock* – горбик, *hummock* – гірка); *-en* (повністю непродуктивний, залишився лише в словах на зразок *maiden* – молода жінка, *chicken* – курча); *-rel* (фіксується в архаїчних або успадкованих з раніших періодів назвах молодих тварин: *cockerel* – півник, *pickerel* – щученя).

Очевидно, що в процесі історичного розвитку склад демінутивних суфіксів англійської мови змінювався, поповнюючись та урізноманітнюючись. Проте, як показує аналіз, у сучасній англійській мові не сформувалися власні демінутивні суфікси. Більшість із них успадковані з раніших етапів її існування, коли вона була мовою синтетичної будови флективного типу, де вони могли бути запозичені з мов кельтської (шотландська), германської (датська, німецька) та романської груп (латинська, французька; деякі демінутивні суфікси існують лише у складі відповідних лексем, запозичених із італійської, іспанської, португальської мов). Одні суфікси втратили словотвірні функції, інші звузили продуктивність, деякі взагалі зникли зі словотвірної системи, частина ж розширила свій функціонально-семантичний спектр. Малопродуктивність англійських демінутивних суфіксів, по суті іншомовних за походженням, пояснюється також фактором їх обмеженої валентності: творенню демінутива може перешкоджати морфологічна та фонетична структура твірної основи, особливості акцентуації тощо. На сучасному етапі англійська мова як мова аналітичної будови, очевидно, не має потреби в розвитку системи суфіксального демінутивного словотвору, хоча досить активно поповнює систему суфіксів суб'єктивної оцінки загалом.

Рудая Н.В., канд. филол. наук, ассистент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Из истории формирования системы деминутивных суффиксов английского языка

Статья посвящена исследованию возникновения и развития основных деминутивных суффиксов в словообразовательной системе современного английского языка. Также подается краткая характеристика производительности, семантики и функций основных деминутивных суффиксов современного английского языка.

Ключевые слова: категория деминутивности; деминутив; деминутивный суффикс; оценочно-эмоциональное значение; диахрония.

Ruda N. V., Ph. D., Assistant Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

The History of Diminutive Suffixes Formation in the English Language

The article investigates the origin and development of main diminutive suffixes in word formation system of Modern English. A short description of productiveness, functions and semantics of main diminutive suffixes of Modern English is given.

Key words: category of deminutiveness; diminutive; diminutive suffixes; evaluative and emotional meaning; diachrony.

Література:

1. Биженова А. Е. Роль деонимов в формировании языковой картины мира (на материале казахского и русского языков) / А. Е. Биженова // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология, 2004. – №4. – С. 89-103.
2. Буряковская А. А. Диминутивность в английской и итальянской языковых картинах мира / А. А. Буряковская // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – № 1. – 2009. – С. 248-251.
3. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежицкая ; пер. с англ. А. Д. Шмелева – М. : Языки русской культуры, 1999. – 780 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
4. Гималетдинова Г. К. Экспрессивность именных суффиксальных дериватов в английском и татарском языках : дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Гульнара Камилевна Гималетдинова. – Казань, 2006. – 216 с.
5. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт ; пер.с нем. М. И. Левиной и др. ; сост., общ. ред. и вступ. ст. А. В. Булыгин, Г. В. Рамишвили. – М. : Изд. группа „Прогресс”, 1985. – 451 с.
6. Зятковская Р. Г. Суффиксальная система современного английского языка / Ромуальда Григорьевна Зятковская. – М. : Высшая школа, 1971. – 188 с.
7. Сикорская Т. В. Новые суффиксальные дериваты в когнитивно-прагматическом аспекте (на материале английского языка) : дисс. на соиск. науч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “германские языки” / Татьяна Вадимовна Сикорская – Калининград, 2005. – 158 с.
8. Уланова С. Б. Грамматическая семантика как объект грамматической стилистики (формо- и словообразование в английском языке) : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “германские языки” / Светлана Борисовна Уланова. – Москва, 2006. – 204 с.
9. Царев П. В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке / Петр Владимирович Царев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 221 с.
10. Arnold I. V. The English Word / Irina Vladimirovna Arnold. – М., 1986. – 296 с.
11. Grzebieniowski T. Słownictwo i słowotwórstwo angielskie / Tadeusz Grzebieniowski. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962. – 282 s.
12. *The New Penguin English dictionary* / editor R. Allen. – Harmondsworth, 2000. – 1642 p.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2015.